was excavated in the hillfort's enclosure beside Trench 2, which was excavated in 2017, and a 1.2–1.9 m thick cultural layer (Fig. 1) with the remains of a hard-packed clay bank, stone paving, burnt logs (Fig. 2), and a posthole were discovered in it. 31 small finds and 577 sherds of hand built smooth and rough pottery were collected. 12 cremations were distinguished at the investigated site (seven of which contained grave goods: iron axes, bronze neck-rings, bracelets, etc.). Another 30 finds, among which a large collection of Roman coins, eight in all, stands out, were discovered during the survey of the slopes (Fig. 3). A large part of the hillfort's enclosure was scanned using georadar through the efforts of a team of investigators from the University of Wisconsin–Eau Claire, Department of Geography & Anthropology, headed by Prof. Harry Jol).

Based on data from the 2017–2018 investigation, five separate stages of use are distinguishable at Bilioniai hillfort. Stage I: second half of the 2nd century – early 3rd century (creation of the hillfort and its use as a place to exchange goods between communities); stage II: 3rd–4th centuries (a cremation cemetery on the hillfort); stage III: early 5th century – (attack and burning of the fortifications); stage IV: 11th–12th centuries – (reinforcement of the fortifications); stage V: 14th century – unnamed wooden castle on the hillfort.

Gintautas Zabiela

Indijos piliakalnio liekanų tyrimai

2017 m. kovą nuslinko dalis Indijos piliakalnio (Šilalės r., Šilalės kaimiškoji sen.) R šlaito ties pylimo liekanomis. Nuošliaužą sukėlė erozija, sukelta besisunkiančio gruntinio vandens. 1998 m. stabilizuotas Akmenos dešinysis krantas ties piliakalniu, tačiau toliau piliakalnis netvarkytas. Prieš dešimtmetį nustojus veikti valstybinei piliakalnių avarinės būklės likvidavimo programai, tam neliko lėšų, tad Indijos piliakalnį gelbėti galima tik ištiriant jo griūvančias vietas. Šilalės rajono savivaldybei parėmus, tai ir atlikta 2018 m. birželį.

Indijos piliakalnis įrengtas atskiroje kalvoje, esančioje Akmenos slėnyje. Dabar piliakalnis yra jos dešiniajame krante ir beveik visas jau nuplautas upės. Anksčiau, matyt, būta kitaip – Akmena plačiame slėnyje kilpavo ir dabar atskira piliakalnio kalva buvo kranto aukštumos kyšulys, besitęsęs nuo P pusės. Vaičių pradinės mokyklos mokytojos Jadvygos Žymantaitės 1935 m. rugsėjo mėnesį užpildytoje Lietuvos žemės vardyno anketoje nurodoma, kad „prieš 70 metų ūkininkas Leksas perkasęs perkasą“ ir nuo tada Akmena pakeitusi vagą (*KPC DF*, f. 1, a. 2, 4, p. 51). Vadinasi, tai nutiko apie 1865 m. ir nuo tada piliakalnio irimas turėjęs smarkiai suaktyvėti. Iki mūsų dienų išliko tik 2–3 m pločio, 40 m ilgio Š–P kryptimi greičiausiai jau piliakalnio šlaito kraštas, kurio Š dalyje yra pylimo liekanų (pakilimas). Š–ŠV šlaituose 6 m žemiau šio pylimo liekanų iškastas 3 m pločio, 30 cm gylio griovys, už kurio supiltas 1 m aukščio, 4,5 m pločio antras pylimas. Žemiau šio pylimo dar yra 2 terasos, o Š papėdėje piliakalnio liekanas nuo toliau į Š esančios kalvos be įtvirtinimų liekanų (greičiausiai papilio) skiria 37 m pločio, 9 m gylio griovys. Piliakalnio kalvos šlaitai statūs, 17–20 m aukščio (*LPA*, 2005, t. II, p. 472–473).

Indijos piliakalnyje lokalizuojama Pūtvės pilis (prieš 1307 – po 1328), kurios papilys 2 kartus Ordino kariuomenės degintas 1307 m., pati pilis sudeginta apie 1308 m. ir atstatyta, nes papilys vėl sudegintas 1328 m. (Zabiela G.,

Pūtvės pilis, Šilalės *kraštas*, t. VII: Šilalės *valsčius*, V., 2006, p. 72–79). 1393 ir 1395 m. kryžiuočių kelių į Žemaitiją aprašymuose minimas tik Pūtvių laukas. Akmena piliakalnį ardyti pradėjo vėliau, nes jos vagos pasikeitimas atsispindi padavime (Baubonis Z., Viršilienė J., Zabiela G., Šilalės *rajono piliakalniai*, V., 2017, p. 56–57). XX a. pradžioje buvo likę tik piliakalnio liekanos.

Nuo XX a. apie piliakalnį turima ir archeologinių duomenų. Prieškario metais griūvančioje šlaito viršutinėje dalyje fiksuota, kad jis supiltas per du kartus. Viršutiniame sluoksnyje aptikta masyvi 82 cm pločio, 60 cm gylio stulpavietė su sudegusio stulpo liekanomis, sluoksnius skyrė 4–7 cm storio anglių pelenų sluoksnis, o virš įžemio buvo kitas anglių ir pelenų sluoksnis. Du pylimo sluoksniai pastebėti ir jį tvarkant 1998 m. 2008 m. piliakalnio ŠV šlaite dabar esančių laiptų vietoje ištirti 7 šurfai (7 m^2), griovyje tarp pirmojo (viršutinio) ir antrojo pylimų aptiktas iki 30 cm storio suslinkęs ar supiltas sluoksnis su akmenimis ir stulpaviete (*ATL 2008 metais*, 2009, p. 88–89).

2018 m. tirtas plotas (7,5 m^2) apėmė aukščiausią piliakalnio liekanų Š dalį, esančią ties skardžiu į Akmeną (1 pav.). Didžiojoje ploto dalyje nuo paviršiaus iki įžemio – šviesiai gelsvo molio, V šlaite pasiekto net 60–80 cm gylyje, buvo vientisas labai šaknimis peraugęs pilkas–rusvas priemolis. Tik pačiame tiriamos vietos ŠR krašte ties skardžiu fiksuotas neabejotinas pylimo sluoksnis – iki 20 cm storio užpilto šviesiai gelsvo priemolio sluoksnis, gulintis ant pilko dirvožemio. Pilkame–rusvame priemolyje 20–25 cm gylyje rastos 3 smulkios (apie 3 cm skersmens) lipdytos keramikos lygiu paviršiumi šukės – 9 mm storio sienelės su vidutine iki 2–3 mm skersmens akmenukų priemaiša masėje (2 pav.). Šukių išorė šviesiai ruda, vidus pilkas, masė pilkai ruda. Tokia keramika datuojama I tūkst. Sluoksnyje rasta ir geležies šlako 3–6 cm skersmens gabalėlių bei apie 8 cm skersmens silikatinio šlako. 10–60 cm gylyje priemolyje

1 pav. Piliakalnio nuošliauža iš R (oro) 2018 m. G. Zabielos nuotr.

Fig. 1. The hillfort's landslide, as seen from the E (from the air) in 2018.

2 pav. Lipdytos keramikos šukės iš tyrinėto ploto. G. Zabielos nuotr.

Fig. 2. Sherds of hand built pottery from the investigated site.

rasta ir atskirų briaunuotų 5–20 cm skersmens akmenų sankaupų (60–120 cm skersmens 7 vietos). Dvi iš jų buvo tarsi 10–12 cm skersmens stulpaviečių apkrovimas. Ištyrus nedidelį plotą negalima suvokti pylimo krašto konstrukcijos, bet galima teigti jį tikrai čia buvus.

2018 m. tyrimai patvirtino, kad dabar baigia griūti jo gynybinio pylimo pats ŠV pakraštys. Pylimas buvo supiltas mažiausiai per du kartus, sutvirtintas akmenimis. Pilant jam naudota žemė iš aplinkos, kur būta I tūkst. gyvenvietės, kur lydyta geležis. Tyrimo duomenys rodo, kad Pūtvės pilis buvo įrengta anksčiau jau gyventoje vietoje.

The Investigation of the Remains of Indija Hillfort

In 2018, an area was investigated at the highest part in the N of the crumbling remains of Indija hillfort (Šilalė District, W Lithuania) (Fig. 1) and a layer of grey-reddish clay loam up to 80 cm thick, i.e. the edge of the bank, was discovered. Another layer, up to 20 cm thick, which was sandwiched in this layer and was recorded at the bluff, attests to the bank's existence. Accumulations of stones 7–20 cm in diameter were recorded in the layer of clay loam, three sherds of hand built smooth pottery (Fig. 2) dating to the 1st millennium together, and iron slag were discovered.

Gintautas Zabiela

Kudinų piliakalnis

2015–2016 m., taikant archeologinę mūšių vietų tyrimų metodiką, ieškota Saulės mūšio (1236 m. rugsėjo 22 d.) vietos (*ATL 2015 met*ais, 2016, p. 429–432; *ATL 2016 metais*, 2017, p. 470–472). Kaip vienos iš galimų versijų jos ieškota Šiaulėnų (Radviliškio r.) apylinkėse. Čia svarbi vieta yra Kudinų piliakalnis (Šiaulėnų sen.). Jis netyrinėtas ir jo naudojimo laikas lieka neaiškus. Jeigu piliakalnis gyvavo Saulės mūšio laiku, jo galima ieškoti Šiaulėnų apylinkėse. Tada vietovardį „*Soule*“ galima bandyti tapatinti su Šiaulėnais, o Kudinų piliakalnis ir turėjo būti tie senieji Šiaulėnai. Ir priešingai – jeigu Kudinų piliakalnio chronologija yra ne iš Saulės mūšio laikų, tokią hipotezę reiktų atmesti. Bandant spręsti šią problemą 2018 m. rugpjūčio mėnesį, remiant Radviliškio rajono savivaldybei, vykdyti Kudinų piliakalnio archeologiniai tyrimai.

Kudinų piliakalnis nuo seno vadinamas Šiaulės kalnu. Jis įrengtas atskiroje kalvoje stačiais 12–18 m aukščio šlaitais, su beveik apvalia 25 m skersmens aikštele, per 3 m, lyginant su pakraščiais, iškiliu viduriu, kur stovi kryžius. P ir Š aikštelės pakraščiuose supiltas iki 1 m aukščio, 10 m pločio pylimas, Š pusėje yra 6 m pločio terasa. Piliakalnio papėdėse 2,5 ha plote žinoma senoji gyvenvietė (*LPA*, 2005, t. II, p. 268–271). 2012 m. savivaldybės rūpesčiu nuo piliakalnio pašalinta dauguma medžių, įrengti laiptai. Kokios nors rašytiniuose šaltiniuose minimos pilies sąsajų su Kudinų piliakalniu nėra. Pirmas piliakalnio paminėjimas yra iš 1872 m., kai jį į pilių sąrašą įrašė vyskupas Motiejus Valančius („Pilies kalnas pas miestelį Šiaulėnus“) (Valančius M., Pasakojimas Antano Tretininko, *Raštai*, V., 1972, t. I, p. 365). Pats vyskupas Kudinuose lankėsi 1858 m., greičiau-